

บทที่ 5

แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ในศตวรรษที่ 20

ในช่วงครึ่งแรกของศตวรรษที่ 20 ได้เกิดแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ที่แปลกใหม่ต่างไปจากทฤษฎีสุนทรียศาสตร์แบบเดิม และทำให้เกิดความสนใจและมุมมองใหม่เช่น ทรรศนะของจอห์น ดิวอี้ ที่เห็นว่าศิลปะไม่ได้เป็นสิ่งที่แยกออกไปจากชีวิตจริง อีกทั้งยังเปลี่ยนจากการให้ความสำคัญกับตัวงานศิลปะ (art object) มาเป็นการให้ความสำคัญกับประสบการณ์ศิลปะ (art experience) และเปลี่ยนจากการมองศิลปะว่าเป็นสิ่งที่ปิด มาเป็นการมองว่าศิลปะเป็นสิ่งที่เปิด กับทรรศนะของเบนเนตโต โครเซ่ ที่ว่า ศิลปะเป็นการรู้การเข้าถึงโดยตรง (intuition) และก็เป็นการแสดงออก (expression) ไปในขณะเดียวกัน โดยที่การแสดงออกนั้นไม่จำเป็นต้องทำออกมาให้ปรากฏเห็นเป็นวัตถุหรือรูปลักษณะภายนอกแต่อย่างใด

แนวคิดของดิวอี้ และโครเซ่นั้น เป็นการกล่าวได้ว่าเป็นการกระตุ้นให้เกิดมุมมองใหม่และมีส่วนในการพัฒนาสุนทรียศาสตร์ในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 เราจึงจะศึกษาแนวคิดทั้งสองโดยละเอียดในบทนี้ สำหรับคลิฟ เบลล์ ผู้เป็นเจ้าของแนวคิดรูปทรงที่มีนัยสำคัญ (significant form) และเป็นนักสุนทรียศาสตร์ที่มีอิทธิพลอีกท่านหนึ่งในช่วงนี้นั้น ผู้เขียนได้ยกไปไว้ในบทที่ 7 ที่กล่าวถึงทฤษฎีศิลปะ ภายใต้หัวข้อ 7.2 ทฤษฎีรูปทรง

5.1 แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของจอห์น ดิวอี้

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey, ค.ศ. 1859-1952) เป็นนักปรัชญาชาวอเมริกันในกลุ่มปฏิบัตินิยม (Pragmatism) และยังเป็นนักการศึกษาและนักปฏิรูป ดิวอี้เกิดที่ เบอร์ลิงตัน รัฐเวอร์มอนต์ สหรัฐอเมริกา จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเวอร์มอนต์และจอห์น ฮอบกินส์ และสอนในมหาวิทยาลัยหลายแห่งทั้งที่มิชิแกน มินนิโซตา ชิคาโก และโคลัมเบีย ปรัชญาของดิวอี้ได้รับอิทธิพลจากงานเขียนเรื่อง **Principles of Psychology** ของวิลเลียม

เจมส์ (William James) งานเขียนที่สำคัญของดิวอี้ก็เช่น **Psychology** (1887), **How We Think** (1910), **Reconstruction in Philosophy** (1920), **Experience and Nature** (1925), **Art as Experience** (1934)

ดิวอี้เป็นนักปรัชญากลุ่มประสบการณ์นิยมที่มีแนวคิดที่ว่าประสบการณ์เป็นที่มาของความรู้ แต่ความคิดของเขาก็มีลักษณะของการเป็นธรรมชาตินิยม¹ (Naturalism) โดยรวมแล้วปรัชญาของเขาจึงมีลักษณะเป็นประสบการณ์นิยมเชิงธรรมชาติ (naturalistic empiricism)

ในการศึกษาปรัชญาของดิวอี้ เราจำเป็นจะต้องเข้าใจว่า “ประสบการณ์” (experience) ของเขานั้นไม่ได้ใช้ตามความหมายที่นักปรัชญาประสบการณ์นิยมแต่เดิมใช้คือหมายถึงสิ่งที่เป็นตัวแทน (represent) ของโลกภายนอก แต่ “ประสบการณ์” ของดิวอี้ นั้นหมายถึงการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสิ่งมีชีวิตหรือองค์กาย² กับสภาพแวดล้อมที่ดำเนินไปตลอดสาย และทำให้เกิดการกระทำและการเปลี่ยนแปลง การคาดการณ์ การตอบสนอง ในลักษณะที่จะเป็นการช่วยสร้างกรอบและกำหนดโลกที่มีความหมายให้กับเรา ดิวอี้ต้องการจะชี้ให้เราตระหนักถึงความสัมพันธ์ของโลกกับสิ่งมีชีวิต และความสัมพันธ์ของตัวเรากับสิ่งแวดล้อมที่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง สำหรับดิวอี้ประสบการณ์เป็นสิ่งที่เป็นพลวัต และเราทุกคนนั้นมีกระแสหรือลีลา (rhythm) แห่งชีวิตที่กำหนดรูปแบบและความเป็นไปของตัวเรา และที่สำคัญก็คือประสบการณ์นั้นเป็นสิ่งที่สร้างงานศิลปะ และศิลปะนั้นก็สัมพันธ์กับชีวิต

ในขณะที่คนส่วนใหญ่มองศิลปะว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ยิ่งใหญ่และเป็นปรากฏการณ์บริสุทธิ์ที่แยกตัวออกไปหรือไม่สัมพันธ์กับประสบการณ์ทั่วไปของมนุษย์

¹“ธรรมชาตินิยม เป็นทรรศนะที่ถือว่ามนุษย์เป็นสิ่งหนึ่งในธรรมชาติ มิได้มีฐานะพิเศษเหนือกว่าสิ่งอื่น พฤติกรรมของมนุษย์ก็คล้ายกับพฤติกรรมของสัตว์อื่น ๆ จะต่างกันก็ตรงที่มีความซับซ้อนมากกว่าเท่านั้น อิทธิพลจากสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้พฤติกรรมของมนุษย์ผันแปรไปต่าง ๆ กันได้ คุณค่าเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเอง มิได้อาศัยสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นหลัก” จาก พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, อ้างแล้ว, หน้า 70.

²“องค์กาย (organism) คือสิ่งซึ่งประกอบขึ้นจากส่วนย่อยหลายส่วน ส่วนย่อยเหล่านั้นมีความสัมพันธ์กันเป็นระบบ ความหมายและความสำคัญของส่วนย่อยแต่ละส่วนอยู่ที่การเป็นส่วนหนึ่งของส่วนรวม” จาก พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, อ้างแล้ว, หน้า 75.

ดิวย้อกลับเห็นว่ากรที่เรอแยกเร่องคิลปะออกจกชีวิตจริงนั้นนอกจากจะเป็นกรทำให้คิลปะเป็นเร่องลึกลับที่ยกแก่กรเข้ใจแล้ว มันยังทำให้เรอล้มเหลว คือไม่สามารถที่จะรู้ที่จะเข้ถึงความเป็นสุนทรียะได้ ในความเห็นของดิวย้อ ประสบการณ์ทงสุนทรียะนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ได้มีอยู่โดยแยกออกไปจกประสบการณ์หรือกระบวนการของชีวิตปกติ แต่ทั้งคิลปะและประสบการณ์สุนทรียะกับประสบการณ์โดยปกติท้วไปนั้นเป็นสิ่งที่สืบเนื่องกัน (continuity)

ดิวย้อนั้นไม่เห็นด้วยอย่างยิงกับแนวคืดแบบเดิมที่เป็นการมองสิ่งต่งๆ แบบทวินิยม (dualism) ที่มีการแบ่งแยกกยกับจิต ทฤษฎีกับการปฏิบัติ การรู้กับการทำและกรแยกคิลปะออกจกชีวิตจริง เขาไม่เห็นด้วยกับการแยกพื้นที่ของคิลปะให้ออกไปจกชีวิตจริง เช่น กรให้คิลปะไปอยู่ในพิพิธิภณธ์ โรงอุปรากร นั้น ดิวย้อกล่าวว่าเป็นกรทำให้คิลปะเป็นเหมือนภสณที่เสริมความงมของความเป็นอารยะ³ คือเป็นการปกปิดสิ่งที่ไม่ดีไม่งมเกี่ยวกับคิลปะ เช่น กรถือชนชั้น กรแสวงหกรไรของพวกทุนนิยมที่รวมถึงทั้งกรกดขี่และความเปลกแยกของชนชั้นแรงงาน ไว้ภยใต้สิ่งที่ดูงมและสูงส่งนั้น

ดิวย้อเห็นว่า “มโนทัศน์คิลปะในพิพิธิภณธ์”⁴ ที่เป็นการพยายามที่จะเข้ใจคิลปะโดยแยกมันออกมาจกแหล่งที่มา คือประสบการณ์ปกติท้วไปของชีวิต ซึ่งเป็นการแบ่งแยกพื้นที่ของคิลปะกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นตามธรรมดานั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง โดยคิลปะในลักษณะดังกล่าวมันเป็นเหมือนกับการหนี (escape) ไปจกความเป็นจริง ซึ่งก็จะเป็นเพียงกรบรรเทาความทุกข์หรือทำให้ปลอดโปร่งโล่งใจได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น ดังนั้นในการที่จะทำความเข้ใจสุนทรียศาสตร์ให้ถูกต้องนั้นเรอจะต้องเริ่มต้นใหม่โดยทั้งหมด⁵

³ “making art the beauty parlor of civilization” จก John Dewey, **Art as Experience**. (Carbondale : Southern Illinois University Press, 1987), pp. 14-16. Quoted in Richard Shusterman, “Pragmatism : Dewey” in Berys Gaut (ed.) **The Routledge Companion to Aesthetics**, p. 102.

⁴ “The museum conception of art”, (Dewey, 1987 : 12) in *ibid.*, p. 101.

⁵ John Dewey, **Art as Experience**. (New York, 1934), p. 4. Quoted in Monroe C. Beardsley, **Aesthetics : From Classical Greece to the Present.**, p. 335.

ด้วยการไม่ลืมนำรากที่มาของศิลปะและความงามนั้นเป็นสิ่งที่ เป็นไป ตามธรรมชาติที่ทั้งคน และสัตว์ก็มีร่วมกัน คือ เพื่อการอยู่อย่างมีชีวิตชีวา⁶

แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของดิวอี้เป็นการพยายามทำให้มีความสืบเนื่อง (continuity) ระหว่างประสบการณ์สุนทรียะกับกระบวนการใช้ชีวิตแบบปกติธรรมดา หรือ อีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการทำให้มีความสืบเนื่องของศิลปะกับชีวิตจริง และเป็น การมอง สุนทรียศาสตร์แบบองค์รวม (holism) ที่ทำให้การแบ่งแยกแบบสุดขั้วและสองข้างของ ศิลปะกับวิทยาศาสตร์ ศิลปะกับชีวิตนั้นหมดไป โดยสุนทรียศาสตร์ตามแนวคิดเช่นนี้จะ ขัดแย้งกับโครงสร้างแบบดั้งเดิมที่แบ่งแยกรูปแบบกับเนื้อหา (form / content) วิจิตรศิลป์ กับอรรถศิลป์ (fine / practical arts) วัฒนธรรมของชนชั้นสูงกับของชาวบ้าน (high / popular culture) ศิลปินกับผู้ชม (artist / audience) ออกจากกันอย่างสิ้นเชิง⁷

สำหรับดิวอี้ ศิลปะเป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์และเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง โดยศิลปะทั้งหลายนั้นเป็นผลของการมีความเกี่ยวข้องหรือปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ กับสิ่งแวดล้อม เป็นการเปลี่ยนผ่านและการกระทำด้วยอาศัยการจัดการกับพลังงาน การ กระทำ และวัสดุ เนื้อหาที่มีอยู่ใหม่ เพื่อให้มันจะเป็นสิ่งที่จะทำให้ชีวิตนั้นเป็นสิ่งที่มีความหมายมากขึ้น และทำให้ชีวิตนั้นดีขึ้น โดยหน้าที่หรือเป้าหมายของศิลปะนั้นก็คือการ ตอบสนองความต้องการทางด้านความพึงพอใจอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ และทำให้ชีวิต ของทุกคนนั้นมีพลังมีชีวิตชีวา⁸ โดยดิวอี้ได้ชี้ว่าหน้าที่ (function) และคุณค่า (value) ของศิลปะนั้นจะต้องไม่เป็นไปเพื่อเป้าหมายเฉพาะ แต่ต้องเป็นไปเพื่อเป้าหมายระดับโลก (global function) คือการสร้าง ความพึงพอใจให้กับคนทั้งโลกโดยการรับใช้เป้าหมายที่ แตกต่างหลากหลาย และที่สำคัญที่สุดก็คือการส่งเสริมประสบการณ์ตรงซึ่งจะทำให้ทุก ชีวิตในโลกนั้นสดชื่น กระปรี้กระเปร่า (refresh) มีพลัง (energize) มีชีวิตชีวา (alive) มี แรงบันดาลใจ มีการรับรู้และการสื่อสารที่ดีขึ้น อันจะเป็นการช่วยให้ทุกคนสามารถบรรลุ ถึงเป้าหมายได้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

⁶Dewey, 1987 : 19-20. Quoted in Berys Gaut (ed.), *The Routledge Companion to Aesthetics*, p. 98.

⁷Richard Shusterman, "Pragmatism : Dewey" in Berys Gaut (ed.). *The Routledge Companion to Aesthetics*, p. 100.

⁸Dewey 1987 : 122. Quoted in *ibid.*

ตามทรรศนะนี้ ศิลปะจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในลักษณะที่เป็นเครื่องมือ (instrumental) ในการทำให้ชีวิตมนุษย์ในโลกนั้นดีขึ้น โดยสิ่งที่จะถือได้ว่ามีความสำคัญสำหรับมนุษย์นั้นนอกจากจะต้องเป็นสิ่งตอบสนองความต้องการตามธรรมชาติในเรื่องของความเพลิดเพลินพึงพอใจแล้ว ก็ยังจะต้องเป็นสิ่งที่ทำให้มีการยกระดับในการพัฒนาให้องคาพยพของมนุษย์นั้นสามารถรับมือหรือจัดการกับโลกที่เป็นสภาพแวดล้อมที่สัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น

ในสุนทรียศาสตร์ของดิวอี้ สิ่งถือได้ว่าสำคัญก็คือ ประสบการณ์สุนทรียะ (aesthetic experience) โดยประสบการณ์สุนทรียะตามแนวคิดของดิวอี้ได้เปลี่ยนไปจากรูปแบบเดิมซึ่งเป็นผลที่เกิดขึ้นจากศิลปะในลักษณะที่ปิด คงที่ตายตัว มาเป็นสิ่งที่มีความลักษณะเปิด มีการเปลี่ยนรูป (transformative) ไปตามสิ่งแวดล้อมคือสภาวะสังคมและโลกที่เปลี่ยนแปลงไป

สำหรับดิวอี้ สารัตถะและคุณค่าของศิลปะนั้นไม่ได้อยู่ที่ชิ้นงานศิลปะที่มนุษย์สร้างขึ้น (artifacts) แต่อยู่ที่ประสบการณ์ที่เป็นพลวัตและมีการพัฒนาจนทำให้เกิดการรับรู้และสร้างเป็นศิลปะขึ้นมา และคุณค่าของศิลปะอยู่ที่การทำให้เราสามารถรับรู้และสื่อสารกับมนุษย์ที่แม้จะต่างภาษาและวัฒนธรรมกันได้ดีขึ้น และอยู่ที่การทำให้เรามีพลัง มีชีวิตชีวา มีแรงบันดาลใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งก็หมายถึงการทำให้ประสบการณ์ของเรานั้นดีขึ้น มีความหมายมากขึ้นในแง่ของการมีความลึกซึ้งและมีความหมายมากขึ้น ดังนั้นดิวอี้จึงแยกความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากศิลปะ (art product) กับงานศิลปะจริง⁹ (actual work of art) ที่เป็นสิ่งที่ผลิตผลจากงานศิลปะนั้นก่อให้เกิดผลขึ้นในประสบการณ์หรืออีกนัยหนึ่งก็คือเป็นการแยกความแตกต่างระหว่าง วัตถุที่เป็นศิลปะ (art object) กับประสบการณ์ทางศิลปะ (art experience) และสำหรับดิวอี้แล้ว งานศิลปะ (work of art) นั้นหมายถึงตัวประสบการณ์เอง โดยประสบการณ์เองนั้นเป็นงานศิลปะที่แท้¹⁰ (real work of art)

สำหรับดิวอี้ คนเราไม่ได้มีแต่ประสบการณ์เท่านั้น แต่บางครั้งเราจะมี “ประสบการณ์หนึ่ง” (an experience) ที่เป็นประสบการณ์ที่เป็นองค์รวมที่สมบูรณ์ (an experiential

⁹ Dewey 1987 : 9. Quoted in Richard Shusterman, "Pragmatism : Dewey", *ibid.*, p. 103.

¹⁰ John Dewey, *Art as Experience*. (New York: 1934), p. 64. Quoted in Monroe C.

Beardsley, *Aesthetics : From Classical Greece to the Present*, p. 337.

whole) ที่กลั่นได้จากประสบการณ์ธรรมดาทั่ว ๆ ไป และ “ประสบการณ์หนึ่ง” นี้เองที่เป็นมโนทัศน์ที่สำคัญในสุนทรียศาสตร์ของเขา เนื่องจากดิวอี้ได้นิยามหรืออธิบายศิลปะว่าเป็น “ประสบการณ์หนึ่ง” (Art is “an experience”).¹¹

โดย มอนโร ซี เบียร์ดสลีย์ ได้สรุปลักษณะของประสบการณ์ที่จะถือว่าเป็น “ประสบการณ์หนึ่ง” ตามทรรศนะของดิวอี้ ไว้ว่าจะต้องมี

1. ความสมบูรณ์ (completeness) โดยดิวอี้บอกว่า เราจะมี “ประสบการณ์หนึ่ง” ได้ เมื่อสิ่งที่เราได้ประสบการณ์นั้นบรรลุถึงเป้าหมายของมัน

2. แรงกระตุ้นภายใน (internal impetus) ซึ่งหมายถึงการที่ประสบการณ์นั้นดำเนินไปถึงเป้าหมายได้ด้วยตัวของมันเองมากกว่าที่จะเป็นไปด้วยพลังจากภายนอก

3. ความต่อเนื่อง (continuity) ซึ่งหมายถึงการที่ทุกส่วนดำเนินไปอย่างเสรีโดยไม่มีอุปสรรค โดยการผสานเป้าหมายและวิถีในการรับรู้เข้าด้วยกันนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความต่อเนื่อง

4. ความมีส่วนร่วมด้วยกัน (articulation) ซึ่งหมายถึงการไม่มีส่วนใดที่จะต้องเสียอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวของตัวเองไป

5. การสะสม (cumulateness) เพื่อให้เกิดความสำคัญในแง่ของความหมายที่เพิ่มมากขึ้นและการบรรลุถึงเป้าหมาย

6. อารมณ์ (emotion) ซึ่งเป็นพลังที่ขับเคลื่อนและทำให้ประสบการณ์นั้นรวมเป็นหนึ่งหรือมีเอกภาพ โดยดิวอี้เชื่อว่าในประสบการณ์ของเรานั้นจะมีบางช่วงเวลาปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างตัวเราหรือองค์ประกอบของเรากับสภาพแวดล้อมนั้นไม่สมบูรณ์ และการเกิดขึ้นของอารมณ์นั้นก็ป็นสัญญาณที่บ่งบอกถึงความไม่สมบูรณ์นั้น แต่ดิวอี้เห็นว่าการตระหนักถึงการเกิดขึ้นของสภาพดังกล่าวด้วยปัญญานั้นจะช่วยทำให้เรากลับคืนสู่สมดุลย์ของปฏิบัติสัมพันธ์ได้ และศิลปะก็จะเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยพิสูจน์ให้เห็นว่ามนุษย์นั้นสามารถคืนกลับสู่ความสมดุลย์ของปฏิบัติสัมพันธ์ระหว่างตนกับสิ่งแวดล้อมได้

สำหรับดิวอี้ “ประสบการณ์หนึ่ง” นั้นเป็นการมีปฏิบัติสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลกับโลกที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาอย่างต่อเนื่องที่ทำให้เกิดความเป็นหนึ่ง (integrity) และความสมบูรณ์ (wholeness) ของประสบการณ์ซึ่งจะทำให้สิ่งที่เรารับรู้นั้นมี

¹¹ John Dewey, *Art as Experience*. (New York, 1934), pp. 35-37, 39, 42. Quoted in *ibid.*, pp. 336-337.

ความหมายอย่างลึกซึ้ง ซึ่งจะช่วยชีวิตของเราให้บรรลุถึงเป้าหมาย คือมีการดำรงอยู่ด้วยการตระหนักรู้ถึงความหมายและคุณค่าของชีวิตอย่างแท้จริง

ด้วยการเป็นนักคิดในกลุ่มประสบการณ์นิยมและปฏิบัตินิยม ดิวอี้จึงได้พัฒนาแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ด้วยการใช้ประสบการณ์และผลในเชิงปฏิบัติเป็นหลัก โดยตามแนวคิดแบบปฏิบัตินิยมแล้ว เป้าหมายของการศึกษานั้นไม่ใช่ตัวความจริงและความรู้เอง แต่เป็นการทำให้ชีวิตดีขึ้น พวกเขาปฏิบัตินิยมจะมองทั้งความจริงและความรู้ในแง่ของการเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ชีวิตเราดีขึ้นหรือบรรลุถึงเป้าหมาย ดังนั้น ในแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของดิวอี้ ศิลปะจึงถูกมองว่าเป็นเครื่องมือ (instrument) ที่จะทำให้ประสบการณ์ตรงของเราดีขึ้น ทำให้ชีวิตของเรามีความหมายและมีคุณค่าในการดำรงอยู่มากยิ่งขึ้น

โดยงานศิลปะในมุมมองของดิวอี้จะต้องเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเวลา ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม การพัฒนารูปแบบ (form) ของงานศิลปะจึงไม่ใช่สิ่งที่คงที่ แต่มันเป็นการรวมหรือผนึกประสบการณ์ในลักษณะของการสั่งสมความหลากหลาย ความอุดม (richness) ของประสบการณ์ ตามแนวคิดนี้คุณค่าทางสุนทรียะ (aesthetic value) จึงไม่ได้เป็นสิ่งที่คงที่แน่นอนตายตัว แต่จะเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาทดสอบกันอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นคุณค่าทางสุนทรียะก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไปตามประสบการณ์¹² และบริบททางสังคม¹³ เช่นสภาพสังคมเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป

สำหรับดิวอี้ ศิลปะในแง่ที่เป็นกิจกรรมที่มีความหมายที่สามารถทำให้เกิดความพึงพอใจแก่ผู้กระทำได้นั้น ถือได้ว่าเป็นความสมบูรณ์อย่างที่สุดของธรรมชาติ¹⁴

จากที่กล่าวมา จะสรุปได้ว่า สำหรับดิวอี้ ศิลปะนั้นเป็นประสบการณ์หนึ่ง โดยเป็นการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากประสบการณ์ธรรมดาของชีวิต ในแง่นี้ศิลปะจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในประสบการณ์และถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมและบริบทของสังคม โดยดิวอี้มองว่าศิลปะนั้นเกิดจากความสามารถของมนุษย์ในการที่จะพัฒนาประสบการณ์ธรรมดาในชีวิตนั้นให้เป็น “ประสบการณ์หนึ่ง” เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายคือการทำให้ชีวิตดีขึ้น

¹²Dewey 1987 : 100-1, 110, 325. Quoted in Richard Shusterman, “Pragmatism : Dewey” in Berys Gaut (ed.), *The Routledge Companion to Aesthetics*, p. 101.

¹³ibid., p. 10.

¹⁴“...that art ...is the complete culmination of nature.”

ศิลปะตามทรรศนะนี้จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในลักษณะเป็นเครื่องมือ (instrumental value) ในการทำหน้าที่ระดับโลก (global functionality) ในการที่จะทำให้ทุกชีวิตมีพลัง มีชีวิตชีวา พร้อมทั้งยกระดับพัฒนาให้องคาพยพของมนุษย์นั้นสามารถจัดการกับโลกที่เป็นสภาพแวดล้อมได้ดียิ่งขึ้น และช่วยให้มนุษย์มีชีวิตอยู่อย่างตระหนักรู้ถึงความหมายและคุณค่าของชีวิตอย่างแท้จริง ศิลปะในมุมมองนี้จึงเป็นสิ่งที่ต่อเนื่องและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิต (continuity and holism)

จะเห็นได้ว่า แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของดิไวนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปจากการมองแบบเดิม ๆ ที่เห็นว่า ศิลปะเป็นสิ่งที่คงที่ (static) และอยู่แยกออกไปต่างหากจากชีวิตจริงและไม่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ในชีวิตธรรมดาเลยนั้นมาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะเกิดและเข้าใจได้โดยแยกออกไปจากประสบการณ์ในชีวิตจริง (ordinary experience) ของเรา โดยศิลปะได้ถูกอธิบายว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในชีวิตจริงและเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและบริบทสังคม ศิลปะจึงเป็นสิ่งที่มีการเปลี่ยนแปลง (transform) ไปตามประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจัดได้ว่าเป็นแนวคิดแบบใหม่ที่มีผลต่อการจุดประกายความคิดและเปิดมุมมองใหม่ให้กับวงการสุนทรียศาสตร์ในศตวรรษที่ 20 ไม่น้อย

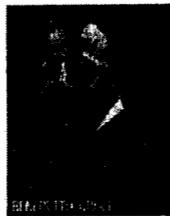
สรุปเนื้อหาและประเด็นสำคัญของจอห์น ดิไว

- ประสบการณ์
 - ประสบการณ์หมายถึงการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างสิ่งมีชีวิตหรือองคาพยพกับสภาพแวดล้อมที่ดำเนินไปตลอดสาย และทำให้เกิดการกระทำ การเปลี่ยนผ่าน ในลักษณะที่จะช่วยกำหนดโลกที่มีความหมายให้กับเรา
 - ประสบการณ์เป็นสิ่งที่เปราะบาง
- ประสบการณ์สุนทรียะไม่แยกออกไปจากประสบการณ์ทั่วไป และมีลักษณะเป็นสิ่งที่เปิด มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง

- มโนทัศน์ศิลปะในพิพธิภณท์เป็นสิงไม่ถูกต้อง เป็นเหมือนกับการหนีไปจากความจริง
- ศิลปะ
 - ศิลปะเป็นสิงที่เกิดจากประสบการณ์และเป็นสิงที่สัมพันธ์กับชีวิตจริง ไม่สามารถแยกออกไปจากประสบการณ์ในชีวิตจริง
 - ศิลปะเป็นผลของการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับสิงแวดล้อม
 - ศิลปะเป็นสิงที่ต่อเนื่องและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิต
 - ศิลปะไม่ได้เป็นสิงที่คงที่ แต่เป็นสิงที่มีการเปลี่ยนรูปไปตามประสบการณ์และสิงแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป
 - ศิลปะเกิดจากความสามารถของมนุษย์ในการที่จะพัฒนาประสบการณ์ธรรมดาในชีวิตให้เป็น “ประสบการณ์หนึ่ง” เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายคือการทำให้ชีวิตดีขึ้น
- ดิวอีนิยามศิลปะว่าเป็นประสบการณ์อย่างหนึ่ง (Art is “an experience”.)
 - “ประสบการณ์หนึ่ง”
 - เป็นมโนทัศน์ที่สำคัญที่สุดในสุนทรียศาสตร์ของดิวอี
 - มีลักษณะของการเป็นความสมบูรณ์ ความต่อเนื่อง ความมีส่วนร่วม การสะสมอารมณ์และแรงกระตุ้นจากภายใน
 - เป็นประสบการณ์ที่เป็นองค์รวมที่สมบูรณ์ที่กลั่นได้จากประสบการณ์ธรรมดาทั่ว ๆ ไป
- ดิวอีแยกความแตกต่างระหว่างชิ้นงานศิลปะ (art product) กับงานศิลปะจริง ๆ (actual work of art) หรือแยกงานศิลปะ (art subject) กับประสบการณ์ศิลปะ (art experience)
- งานศิลปะ (work of art) หมายถึงตัวประสบการณ์เอง โดยประสบการณ์เองนั้นเป็นงานศิลปะที่แท้ (real work of art)
- สารัตถะและคุณค่าของงานศิลปะไม่ได้อยู่ที่ชิ้นงานศิลปะ (art product) แต่อยู่ที่ประสบการณ์
- ปฏิบัตินิยมมองทั้งความจริงและความรู้ในแง่ของการเป็นเครื่องมือ ศิลปะก็ถูกมองว่าเป็นเครื่องมือที่จะทำให้ชีวิตมีความหมาย และมีคุณค่าในการดำรงอยู่มากขึ้น

- หน้าที่ของศิลปะคือการตอบสนองความต้องการทางด้านความพึงพอใจ และที่สำคัญที่สุดคือทำให้ชีวิตมีพลัง มีชีวิตชีวา มีแรงบันดาลใจ อันจะช่วยให้สามารถบรรลุถึงเป้าหมายได้ดียิ่งขึ้น
- ศิลปะมีคุณค่าในลักษณะที่เป็นเครื่องมือ (instrumental) ในการทำหน้าที่ระดับโลก (global functionality) ในการทำให้มนุษย์มีชีวิตอยู่อย่างตระหนักรู้ถึงความหมายและคุณค่าของชีวิต

5.2 แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของเบเนดโต โครเซ่

เบเนดโต โครเซ่ (Benedetto Croce, ค.ศ. 1866-1952) เป็นนักปรัชญาชาวอิตาลีคนหนึ่งที่แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของเขาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่องานและความคิดของนักคิดนักปรัชญาในสมัยหลังหลายท่าน โครเซ่นั้นไม่ได้เป็นเพียงนักปรัชญาเท่านั้น แต่เขายังเป็นนักประวัติศาสตร์ นักวิจารณ์ศิลปะ องคมนตรี วุฒิสมาชิก รัฐมนตรีกระทรวงศึกษา และเป็นผู้ที่มีอิทธิพลทางความคิดในประเทศอิตาลีในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 และสำหรับ มอนโร ซี เบียร์ดสลีย์ โครเซ่นั้นจะจัดได้ว่าเป็นนักสุนทรียศาสตร์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดในยุคนี้ เพราะแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ที่แปลกใหม่อย่างมากของเขานั้นได้ส่งผลในทางบวกให้กับวงการปรัชญาอย่างยิ่ง

งานเขียนที่สำคัญของโครเซ่ มี **Philosophy of the Spirit** ซึ่งมี 4 เล่ม คือ **Aesthetics** (1902), **Logic** (1905), **Philosophy of the Practical** (1909), **History-Its Theory and Practice** (1917), **The Essence of Aesthetics** (1913), **My Philosophy** (1949)

ปรัชญาของโคเรชนั้นได้รับอิทธิพลของแนวคิดแบบจิตนิยม (idealism) ของเฮเกิล (Hegel) โดยโคเรชได้เรียกปรัชญาของเขว่าเป็นปรัชญาจิต¹⁵ (Philosophy of the Spirit) และได้แบ่งปรัชญาจิตของเขาออกเป็น 4 ส่วน คือ สุนทรียศาสตร์ ตรรกวิทยา เศรษฐศาสตร์ และจริยศาสตร์

โคเรชอธิบายว่าจิตนั้นจะมีกิจกรรมที่สำคัญ 2 รูปแบบคือ การรู้ (knowing) กับการกระทำ (doing) โดยศาสตร์ที่ศึกษาในส่วนที่เป็นการกระทำนั้นจะเป็นศาสตร์ที่เป็นไปเพื่อการปฏิบัติ (practical sciences) คือ เศรษฐศาสตร์กับจริยศาสตร์ และสำหรับการศึกษาในส่วนของการรู้ที่เป็นความรู้ที่ได้จากเหตุผล (logical knowledge) นั้นก็จะเป็นส่วนของตรรกศาสตร์ ส่วนการศึกษาความรู้ที่ได้จากอชมัดติกญาณ¹⁶ หรือจินตภาพ¹⁷ นั้นก็จะเป็นส่วนที่สุนทรียศาสตร์ศึกษา¹⁸

สำหรับโคเรช ความรู้นั้นมี 2 แบบ¹⁹ คือความรู้ที่ได้จากอชมัดติกญาณ (intuitive knowledge) และความรู้ที่ได้จากเหตุผล (logical knowledge) โดยความรู้ที่ได้จากอชมัดติกญาณนั้นเป็นความรู้ที่ได้โดยผ่านทางจินตนาการ (imagination) เป็นความรู้ที่เป็นส่วนตัวและเป็นความรู้เกี่ยวกับสิ่งเฉพาะ ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นความรู้ที่เป็นผลิตผลของจินตภาพ (images) ในขณะที่ความรู้ที่ได้จากเหตุผลนั้นเป็นความรู้ที่ได้โดยผ่านทางปัญญา

¹⁵Spirit หรือจิตนั้นในพจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอธิบายไว้ว่า เป็นสิ่งซึ่งมีความคิดและเจตจำนงเป็นองค์ประกอบไม่ใช่สสาร มีภาวะอย่างเดียวกับหรือทำนองเดียวกับวิญญาณ (soul) เช่น ภาวะนิรันดร (eternity) ภาวะอมตะ (immortality)

จาก พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, อ้างแล้ว, หน้า 92.

¹⁶อชมัดติกญาณ (intuition) คือ การที่จิตเกิดความรู้แจ่มแจ้งชัดเจนโดยตรง ไม่ต้องอาศัยการอ้างเหตุผล หรือความรู้อันเป็นตัวกลาง

จาก เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

¹⁷จินตภาพ (images) คือภาพของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ปรากฏขึ้นในจิต อาจเป็นภาพของสิ่งที่มีอยู่จริงซึ่งจิตเคยมีประสบการณ์มาก่อน หรือภาพที่จิตคิดสร้างขึ้นมาเองโดยที่สิ่งนั้นไม่เคยมีอยู่เลย

จากเรื่องเดียวกัน, เพิ่งอ้าง, หน้า 47.

¹⁸Benedetto Croce, *Aesthetic as Science of Expression and General Linguistic*, trans. Douglas Ainslie, 2^d ed. (London: 1922), p. 1. Quoted in Monroe C. Beardsley, *Aesthetics: From Classical Greece to the Present*, p. 319.

¹⁹Benedetto Croce, *ibid.*, ch. 1 & ch. 2 Quoted in Milton C. Nahm, *Readings in Philosophy of Art & Aesthetics*, p. 536.

(intellect) เป็นความรู้ที่เป็นสากล และเป็นความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของสิ่งเฉพาะ โดยความรู้ที่ได้จากเหตุผลนี้เป็นความรู้ที่ได้จากมโนทัศน์หรือเป็นผลิตผลของมโนทัศน์ (concepts)

โครเซ่ กล่าวไว้ว่า ศิลปะนั้นเป็นอชฌัตติกญาณ หรือการรู้เห็นได้เอง (Art is intuition) โดยสิ่งที่ทำให้อชฌัตติกญาณนั้นมีความสอดคล้อง (coherence) มีความเป็นเอกคติ (unity) นั่นก็คือ ความรู้สึกที่แรงกล้า (intense feeling) และสิ่งที่ทำให้เกิดศิลปะนั้น ไม่ใช่ความคิดหรือมโนคติ (idea) แต่เป็นความรู้สึกที่แรงกล้า²⁰

โครเซ่บอกว่าศิลปะเป็นการรู้แบบอชฌัตติกญาณ แต่อชฌัตติกญาณของเขา หมายถึงอะไร ดักลาส อาร์ แอนเดอร์สัน²¹ อธิบายว่าอชฌัตติกญาณของโครเซ่ไม่ได้หมายถึงการรู้ความจริงที่อยู่พ้นขอบข่ายของโลกหรือธรรมชาติ (transcendent truth) ในลักษณะที่ลึกลับ (mystical) แต่เป็นการรู้โดยตรง (immediate knowing) ซึ่งอชฌัตติกญาณสำหรับโครเซ่นั้นน่าจะเข้าใจได้ว่าในขั้นต้นนั้นเป็นการเข้าถึงความรู้โดยตรง การมีความรู้สึกแล้วมีการเปลี่ยนรูป (transform) พยายามที่จะแสดงออก (express) ให้ชัดเจนเป็นมโนคติ (idea) ในใจหรือในความคิดของศิลปินเสียก่อนที่ศิลปินจะทำให้มันปรากฏรูปลักษณะออกมาเป็นสัณฐานภายนอก (externalization) เป็นผลงานทางศิลปะ

โดยในส่วนของอชฌัตติกญาณ (intuition) นั้น กอร์ดอน เกรแฮม²² (Gordon Graham) กล่าวว่าโครเซ่ใช้วิธีการอธิบายแบบปฏิเสธ คืออธิบายด้วยการบอกถึงสิ่งที่อชฌัตติกญาณไม่ได้เป็น โดยการบอกว่า

1. ศิลปะไม่ได้เป็นข้อเท็จจริงทางกายภาพ (physical fact) ตามที่คนส่วนใหญ่ มักจะเข้าใจกัน เพราะศิลปะนั้นเป็นอะไรที่มากกว่าข้อเท็จจริงทางกายภาพ กล่าวคือ ภาพวาดที่เป็นศิลปะนั้นมันไม่ได้เป็นเพียงผืนผ้าใบและสีเท่านั้น แม้ว่าตามปกติคนส่วนใหญ่จะมองข้อเท็จจริงและสิ่งที่เป็นกายภาพว่าเป็นความจริง (reality) และมักจะมอง

²⁰Benedetto Croce, *Guide to Aesthetics*, trans. P. Romanell, (New York: Bobbs-Merrill, 1965), p. 25. Quoted in Gordon Graham "Expressivism" in Berys Gaut (ed.) *The Routledge Companion to Aesthetics.*, p. 120.

²¹Douglas R. Anderson, "Benetto Croce" in David E. Cooper (ed.) *A Companion to Aesthetics*, p. 96.

²²Gordon Graham, *op.cit.*, pp. 120-121.

ศิลปะที่ไม่ได้เป็นจริง (unreal) แต่ใครเซบบอกว่า ศิลปะนั้นเป็นสิ่งที่เป็นจริงอย่างที่สุด (supremely real) และสิ่งที่เป็นจริงอย่างที่สุดนั้นไม่ใช่สิ่งที่เป็นวัตถุหรือสิ่งที่เป็นกายภาพ แต่มันเป็นสิ่งที่อยู๋ในใจหรืออยู๋ในความคิดของศิลปิน เพราะศิลปินนั้นเป็นผู้ทีเห็นในสิ่งที่เป็นจริงอย่างทีสุดในขณะที่คนโดยทั่วไปไม่สามารถเห็นได้

2. ศิลปะไม่ได้เป็นสิ่งที่ทำโดยเกี่ยวข้องกับประโยชน์ (utility) เนื่องจากศิลปะนั้นเป็นอชฌัตติกญาณ และอชฌัตติกญาณก็เป็นสิ่งที่ศิลปินรู๋อยู๋ในใจ มันจึงไม่ได้เป็นการกระทำทีเกี่ยวข้องกับประโยชน์ (utilitarian act) แม้ในเรื่องของความรูสึกพึงพอใจอันเกิดจากศิลปะเราก็ไม่อาจจัดได้วาเป็นประโยชน์ เพราะจริง ๆ แล้วมันมีศิลปะหลายอย่างทีงามแต่เราไม่ชอบ ความรูสึกพึงพอใจจึงไม่อาจจัดได้วาเป็นประโยชน์หรือเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับศิลปะ

3. ศิลปะไม่ได้เป็นเรื่องของการกระทำทางศีลธรรม (moral act) เพราะว่าการกระทำทางศีลธรรมนั้นจะต้องเป็นสิ่งที่เกิดจากเจตจำนงทีดี (good will) และตัวศิลปะจริง ๆ ก็ไม่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม เราบอกไม่ได้วาเส้นตรง วงกลม สีเขียว ดีหรือชั่ว เพราะมันเป็นคนละเรื่องกัน

4. ศิลปะไม่ได้เป็นความรูทีเกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ (conceptual knowledge) ซึ่เป็นความรูทีมีพื้นฐานอยู๋บนความแตกต่างของความเป็นจริงและความไม่เป็นจริง (reality and unreality) ทีสามารถบอกได้วาจริงหรือเท็จ เนื่องจากในศิลปะนั้นมันไม่มีการแยกความแตกต่างระหว่างความจริงกับความฝันหรือสิ่งที่ปรากฏกับความเป็นจริง (appearance and reality) เพราะในศิลปะทุกอย่างมันเป็นจริงเท่ากัน และศิลปะซึ่เป็นการรูแบบอชฌัตติกญาณนั้นไม่จำเป็นจะต้องมีมโนทัศน์ (concept) หรือปัญญา (intellect) เข้ามาเกี่ยวข้อง มันก็สามารถทีจะเป็นตัวของตัวเองได้ คืองานศิลปะนั้นมันเพียงพอในตัวของมันเอง

ดังนั้นด้วยวิธีการอธิบายโดยใช้วิธีการปฏิเสธ เราสามารถเข้าใจได้วาศิลปะนั้นไม่ได้เป็นเรื่องทางกายภาพ ประโยชน์ ศีลธรรม หรือผลผลิตผลของความรู และจินตภาพทางศิลปะ (artistic images) ตามแนวคิดนี้ก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกกำหนดโดยความเป็นจริงภายนอกคุณค่าทางปฏิบัติ หรือเป้าหมายทางศีลธรรม

ในทฤษฎีของโคเรเซ ศิลปะนั้นเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายที่สำคัญ²³ และ จินตภาพของศิลปะนั้นเป็นการแสดงออกถึงความรู้สึก²⁴ โดยการแสดงออกทางศิลปะ (artistic expression) นั้นเป็นสิ่งที่ซับซ้อน คือ มันเป็นการแสดงออกที่เป็นไปตามอชฌัตติก ญาณของแต่ละบุคคล (individual intuition) แต่ก็เป็นการแสดงออกที่มีเอกภาพ โดยสำหรับ โคเรเซแล้ว อชฌัตติกญาณนี้จะจะเป็นการรู้ในเรื่องของอารมณ์ (emotion) และความรู้สึก (feeling) เสมอ

สำหรับโคเรเซ ศิลปะคือการแสดงออก (Art is expression) โดยการแสดงออกนั้น หมายถึงการเกิดอชฌัตติกญาณภายในตัวของศิลปิน ตามแนวคิดนี้ศิลปะที่แท้จริงจึงเป็นสิ่งที่อยู่ในจิต อยู่ในความคิดหรืออยู่ในหัวของศิลปิน โดยสิ่งที่ศิลปินสร้างขึ้นมานั้นเป็นเพียง สิ่งที่ช่วยทำให้เกิดการแบ่งปันและการมีส่วนร่วมในอารมณ์ความรู้สึกนั้นๆ²⁵

ในส่วนของการแสดงออก (expression) นี้ คนส่วนใหญ่จะเข้าใจว่าเป็นการนำสิ่งที่รู้ ได้ด้วยอชฌัตติกญาณซึ่งเป็นการรู้ข้างในตัวของศิลปินนั้นให้มาปรากฏอยู่ภายนอก (externalize) โดยผ่านทางงานที่ศิลปินสร้างขึ้น แต่สำหรับโคเรเซ การแสดงออกนั้นมันเป็น สิ่งที่มีอยู่ในจิตเพราะเขาเห็นว่าอชฌัตติกญาณ (intuition) และการแสดงออก (expression) นั้นไม่ได้เป็นสองสิ่งที่แยกจากกันแต่เป็นสิ่งเดียวกัน²⁶ เพราะทั้งอชฌัตติกญาณและการ แสดงออกนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในขณะเดียวกัน โคเรเซจึงบอกว่าอชฌัตติกญาณคือการ แสดงออก ("intuition" = "expression")

สำหรับโคเรเซแล้ว ศิลปะจริง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในหัวของศิลปิน ส่วนการแสดงมัน ออกมาหรือไม่มันไม่ใช่สิ่งสำคัญ เพราะสิ่งที่สำคัญนั้นเป็นสิ่งที่เขาเห็น สิ่งที่เขารู้และสัมผัส โดยอชฌัตติกญาณซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ในจิตของเขา และตามความคิดของโคเรเซ ศิลปินไม่

²³ Art is symbol, all symbol, that is all significant.

Benedetto Croce, **Guide to Aesthetics**, p. 23. Quoted in Gordon Graham, *ibid.*, p. 122.

²⁴ In short, The images of art proper are symbolic expressions of feeling.

Benedetto Croce, p. 23. Quoted in *ibid.*

²⁵ Benedetto Croce, **Aesthetic as Science of Expression and General Linguistic**, pp. 96-97. Quoted in Monroe C. Beardsley, **Aesthetics : From Classical Greece to the Present**, p. 323.

²⁶ Benedetto Croce, **Aesthetics as Science of Expression and General Linguistic**, p. 9. Quoted in *ibid.*, p. 320.

จำเป็นต้องนำสิ่งที่อยู่ภายในจิตของเขาออกมาให้เป็นสิ่งภายนอก (externalize) และยิ่งศิลปินยิ่งพยายามแสดงออกมาในลักษณะดังกล่าวมากเท่าใด มันก็จะยิ่งไม่สมบูรณ์ เพราะสิ่งที่เขาสร้างขึ้นมานั้นย่อมไม่ดีเท่ากับสิ่งที่เขาได้เห็นเข้าใจจากข้างใน อย่างไรก็ตาม การกล่าวเช่นนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าศิลปินจะไม่สร้างผลงาน จะไม่มีการแสดงสิ่งที่เขาได้เห็นจากข้างในให้ออกมาเป็นสิ่งภายนอก (externalization) เพราะส่วนใหญ่แล้วศิลปินก็จะแสดงมันออกมาด้วยการสร้างผลงานศิลปะ แม้ว่ามันจะไม่เป็นสิ่งจำเป็นก็ตาม แต่สิ่งที่โครเซ่ต้องการจะชี้ก็คือ ศิลปะที่แท้ (art proper) นั้นเป็นสิ่งที่อยู่ในใจ ในหัว หรือในความคิดของศิลปิน การทำสิ่งที่ศิลปินได้เห็นจากอรรถกถาซึ่งเป็นสิ่งภายในให้ออกมาเป็นสิ่งภายนอก (external production) ที่มีรูปลักษณะนั้นเป็นเรื่องในทางปฏิบัติ (practical affair) แต่ไม่ได้เป็นเรื่องสุนทรีย์²⁷

จากที่กล่าวมา เราจะสรุปได้ว่า ตามแนวคิดของโครเซ่ ความงามคือการแสดงออกของจิต ศิลปะเป็นเรื่องของการเห็นด้วยอรรถกถาซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตหรือความคิดของศิลปินโดยที่เขาไม่จำเป็นต้องแสดงหรือทำสิ่งที่เขาเห็นในความคิดออกมาสู่โลกภายนอกแต่อย่างใด สำหรับโครเซ่ ด้วงงานศิลปะ (the work of art) มันเกิดขึ้นในความคิดของศิลปินเท่านั้น วัตถุหรือสิ่งภายนอกนั้นเป็นเพียงผลที่ตามมาจากด้วงงานศิลปะซึ่งอยู่ในความคิดของเขาเท่านั้น และสิ่งที่แสดงออกมาภายนอกนั้นก็ไม่ได้เป็นจริงมากกว่าสิ่งที่อยู่ในหัวของศิลปิน เพราะในศิลปะนั้นไม่มีการแยกความเป็นจริง (reality) กับสิ่งที่ปรากฏ (appearance) เนื่องจากทุกอย่างมันเป็นจริงเท่ากัน

ตามแนวคิดนี้เมื่อศิลปินวาดภาพนั้นเขาจะวาดหรือระบายสีด้วยหัว ด้วยสิ่งที่อยู่ในจิตในความคิด ไม่ใช่วาดด้วยมือ สำหรับโครเซ่ สิ่งที่เกิดขึ้นในจิต/หัวของศิลปินนั้นสำคัญที่สุด ในแง่ศิลปะจึงเป็นการแสดงออกในฐานะเป็นกระบวนการ (process) ที่อยู่ในความคิดในจิต คือเป็นจินตนาการ วิสัยทัศน์ สภาพในสมองของศิลปิน การกระทำเชิงสุนทรีย์ (aesthetic activity) จึงเป็นสิ่งที่สำเร็จเสร็จสมบูรณ์ภายในใจหรือในความคิดของศิลปิน และการแสดงสิ่งนั้นออกมาข้างนอก (externalize) ให้เป็นสิ่งที่ เป็นกายภาพ (physical) ก็ไม่ได้เป็นสิ่งจำเป็นหรือเป็นหัวใจของศิลปะตามที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกันแต่อย่างใด การที่โครเซ่

²⁷ Douglas R. Anderson, "Benetto Croce" in David E. Cooper (ed.) *A Companion to Aesthetics*, p. 98.

ให้อัจฉัตติญาณเป็นการแสดงออก (“intuition” = “expression”) นั้นเป็นการให้ความสำคัญกับจิตและการสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นภายในจิตของผู้สร้างงานศิลปะมากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับผลงานศิลปะ เป็นการเปลี่ยนจากการเน้นและให้ความสำคัญกับโลกภายนอกมาเป็นการสะท้อนให้เห็นภาพ/ชีวิตภายในตัวมนุษย์ โดยอาจกล่าวได้ว่าแนวคิดในลักษณะนี้เป็นผลพวงมาจากพวกลัทธิโรแมนติกที่เน้นในเรื่องความรู้สึกมากกว่าเรื่องความคิด (idea) และทฤษฎีศิลปะคือการแสดงออกของโครเซ่นี้จัดได้ว่าเป็นสิ่งที่แปลกใหม่ต่างออกไปจากแนวคิดสุนทรียศาสตร์แบบเดิม ซึ่งก็ส่งผลให้วงการสุนทรียศาสตร์นั้นตื่นตัวและมีแง่คิดมุมมองใหม่ ๆ ที่น่าสนใจอย่างไม่เคยมีมาก่อน

สรุปเนื้อหาและประเด็นสำคัญของโครเซ

- ศิลปะเป็นการรับรู้แบบอ้อมตติญาณ (Art is intuition) คือเป็นการรู้เห็นได้เอง หรือเข้าถึงความรู้โดยตรง (immediate knowing)
- โครเซอธิบายอ้อมตติญาณ หรือการรู้โดยตรง (intuition) ด้วยการใช้วิธีการอธิบายแบบปฏิเสธว่า การรู้โดยตรง
 - ไม่ได้เป็นข้อเท็จจริงทางกายภาพ
 - ไม่ได้เป็นสิ่งที่ทำโดยเกี่ยวข้องกับประโยชน์
 - ไม่ได้เป็นเรื่องของการกระทำทางศีลธรรม
 - ไม่ได้เป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์
- ศิลปะคือการแสดงออก (Art is expression)
- อ้อมตติญาณคือ การแสดงออก (intuition=expression) สำหรับโครเซ อ้อมตติญาณและการแสดงออกนั้น เป็นสิ่งเดียวกัน เพราะทั้งอ้อมตติญาณและการแสดงออกนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในขณะเดียวกัน และการแสดงออกนั้นเป็นสิ่งที่มีความอยู่ในจิต ตัวงานศิลปะ (work of art) จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในความคิดของศิลปินเท่านั้น
- ความงามคือการแสดงออกของจิต
- ศิลปะเป็นเรื่องของการเห็นด้วยอ้อมตติญาณ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตหรือความคิดของศิลปิน และศิลปะเป็นการแสดงออกในฐานะเป็นกระบวนการ (process) ที่อยู่ในความคิดในจิต
- ศิลปะที่แท้ (art proper) เป็นสิ่งที่อยู่ในใจ ในหัว หรือในความคิดของศิลปิน ส่วนการทำสิ่งที่ศิลปินรู้เห็นจากอ้อมตติญาณซึ่งเป็นสิ่งภายในให้ออกมาเป็นสิ่งภายนอกที่มีรูปลักษณ์ (externalization) นั้นเป็นเรื่องในทางปฏิบัติ (practical) แต่ไม่ได้เป็นเรื่องสุนทรียะ (aesthetical)
- โครเซให้ความสำคัญกับจิตและการสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นภายในจิตของผู้สร้างงานศิลปะ มากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับผลงานศิลปะ

คำถามบทที่ 5

1. จงอธิบายความหมาย บทบาท และความสำคัญของศัพท์ต่อไปนี้ในแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของ จอห์น ดิวอี้
 - 1.1 ประสบการณ์ (experience)
 - 1.2 มโนทัศน์ของศิลปะในพิพิธภัณฑ์ (the museum conception of art)
2. จงอธิบายว่า “ประสบการณ์หนึ่ง” (an experience) คืออะไร มีลักษณะอย่างไร และ “ประสบการณ์หนึ่ง” นี้มีบทบาทหรือความสำคัญในสุนทรียศาสตร์ของจอห์น ดิวอี้ อย่างไร
3. ตามทฤษฎีของจอห์น ดิวอี้ ศิลปะคืออะไร และศิลปะนั้นมีความสัมพันธ์ และมีบทบาทอย่างไรสำหรับชีวิตมนุษย์ จงอธิบาย
4. จงอธิบายแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของดิวอี้ในเรื่องต่อไปนี้
 - 4.1 คุณค่าของศิลปะ
 - 4.2 ประสบการณ์สุนทรีย์
5. แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของโครเชนั้นจัดได้ว่าเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของปรัชญาจิต (Philosophy of spirit) อย่างไร จงอธิบาย
6. การแสดงออก (expression) และอิมพัลส์ติกญาณ (intuition) ของโครเชคืออะไร จงอธิบายโดยละเอียด
7. จงอธิบายแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของโครเชที่ว่าอิมพัลส์ติกญาณเป็นการแสดงออก (intuition = expression)
8. ความงามและศิลปะตามทฤษฎีของโครเชคืออะไร จงอธิบาย

ตอนที่ 3

ศิลปะและทฤษฎีศิลปะ

บทที่ 6

ศิลปะ

6.1 ศิลปะคืออะไร

คำถามที่ว่าศิลปะคืออะไร (What is art?) นี้แม้จะเป็นคำถามที่สำคัญที่เราต้องการคำตอบ เนื่องจากมันเป็นจุดเริ่มต้นของการทำความเข้าใจและการอธิบายปัญหาอื่นในสุนทรียศาสตร์ แต่การให้คำตอบหรือคำนิยามศิลปะนั้นเป็นเรื่องที่ยาก เพราะคำตอบนั้นมีความแตกต่างหลากหลายอย่างยากที่จะหาคำตอบที่จะเป็นข้อยุติให้ยอมรับกันได้ในทุกฝ่าย โดยตลอดเวลาที่ผ่านมามาตั้งแต่สมัยโบราณจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ก็ได้มีการอธิบายหรือนิยามศิลปะแตกต่างกันไป เช่น เพลโตได้นิยามศิลปะว่าเป็นการเลียนแบบ ขณะที่ดอลสตอยนิยามว่า ศิลปะนั้นเป็นสื่อที่ใช้ถ่ายทอดความรู้สึกของศิลปิน และโคเรเซนิยามศิลปะว่าเป็นการแสดงออก แต่เบลล์นิยามศิลปะว่าเป็นรูปทรงที่มีนัยสำคัญ เป็นต้น จากตัวอย่างที่ยกมากล่าวนี้ก็จะเห็นว่าคำนิยามศิลปะนั้นแตกต่างกันและเป็นไปได้หลากหลายตามทรรศนะและมุมมองของแต่ละคน โดยแต่ละคำนิยามนั้นอาจจะอธิบายศิลปะได้จากมุมมองหนึ่งแต่ก็อาจจะไม่ครอบคลุมได้ทั้งหมด ซึ่งตรงจุดนี้หลายคนก็ตั้งข้อสงสัยว่าหรืออาจจะเป็นเพราะว่าศิลปะนั้นไม่สามารถนิยามได้ เพราะเหตุที่ขอบเขตของศิลปะนั้นกว้าง และความสนใจ การให้ความสำคัญกับตัวงานศิลปะเองก็แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา และบริบทเปลี่ยนแปลงไป โดยในเรื่องนี้ มอริส ไวทซ์¹ (Morris Weitz) ได้แสดงความเห็นไว้ว่าอาจจะเป็นเพราะว่างานศิลปะนั้นไม่ได้ถูกยึดโยงเข้าด้วยกันด้วยสาระัตถะ (essence) แบบที่เรามองหาในการนิยาม แต่มันถูกยึดโยงเข้าด้วยกันด้วยความคล้ายคลึงของสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกัน (a web of family resemblances) เราจึงไม่สามารถนิยามศิลปะได้ นอกจากนั้น ไวทซ์ยังเห็นว่าคำนิยามนั้นอาจจะใช้ได้เฉพาะกับ

¹Morris Weitz, "The Role of Theory in Aesthetics," *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 15 : 27-35. Quoted in Stephen Davies, "Definition of Art" in Berys Gaut (ed.) *The Routledge Companion to Aesthetics.*, p. 170-171.

มโนทัศน์ (concept) แบบปิดและไม่เปลี่ยนแปลง แต่ศิลปะนั้นมันมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงอย่างยากที่จะคาดเดาได้ว่าจะเป็นเช่นไรในอนาคต มันจึงทำให้เราไม่สามารถนิยามศิลปะได้

แม้การให้คำนิยามศิลปะจะแตกต่างกันหลากหลายและศิลปะจะเป็นสิ่งที่นิยามได้หรือนิยามไม่ได้นั้นก็เป็นที่ถกเถียงกันอยู่ในเชิงปรัชญา แต่โดยทั่วไปแล้วเราก็พอจะเข้าใจและยอมรับกันว่า ศิลปะนั้นเป็นเรื่องของความงามที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ เพื่อทำให้เกิดความพึงพอใจ ความรื่นรมย์ ความซาบซึ้ง ความประทับใจ หรือความสะเทือนอารมณ์ขึ้นในผู้ชม โดยในพจนานุกรมศัพท์ศิลปะ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน² ได้อธิบายศิลปะไว้ว่า เป็น

“ผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออกในรูปลักษณะต่าง ๆ ให้ปรากฏซึ่งอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณี หรือความเชื่อในลัทธิศาสนา”

โดยวิรุณ ตั้งเจริญ³ ได้วิเคราะห์ว่าจากคำนิยามดังกล่าวนี้มีสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศิลปะอยู่ 4 ประการ คือ

1. ความคิดสร้างสรรค์ (creativity) ซึ่งก่อให้เกิดศิลปะที่แปลกใหม่
2. รูปลักษณะ (art form) ซึ่งเป็นตัวศิลปะที่เกิดขึ้นจากสื่อต่าง ๆ และเป็นตัวแสดงความงามให้ปรากฏ
3. สุนทรียภาพ (aesthetics) ซึ่งเป็นตัวภาวะของความงาม ที่นักสุนทรียศาสตร์ยังถกเถียงกันถึงที่อยู่ของความงามนั้นอยู่ที่ใด คืออยู่ที่วัตถุ อยู่ที่จิต หรืออยู่ที่ทั้งในวัตถุและในจิต

²พจนานุกรมศัพท์ศิลปะ อังกฤษ - ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเพื่อนพิมพ์ จำกัด, 2530), หน้า 15.

³วิรุณ ตั้งเจริญ, มนุษย์กับความงาม, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์, 2537), หน้า 2.

4. ความปิติ หรือความเพลิดเพลิน (pleasure) ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการมีประสบการณ์ความงาม

6.2 ขอบเขตของศิลปะ

คำว่า “ศิลปะ” นั้นเป็นคำที่มีความหมายกว้าง ครอบคลุมถึงศิลปะทั้งที่มองเห็นและสัมผัสได้ โดยศิลปะนั้นแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ วิจิตรศิลป์ (fine arts) และประยุกต์ศิลป์ (applied arts)

วิรุณ ตั้งเจริญ⁴ ได้อธิบายวิจิตรศิลป์ว่าเป็น ศิลปะที่มุ่งแสดงออกซึ่งความงาม อารมณ์ ความรู้สึก ความศรัทธา ความเชื่อ ฯลฯ ในแง่มุมต่าง ๆ กัน โดยที่ความงามนั้นก่อให้เกิดความปิติชื่นชมยินดี ความศรัทธา การผ่อนคลาย ความคิดอุดมการณ์ ฯลฯ ต่อผู้ชื่นชม โดยวิจิตรศิลป์ประกอบด้วยจิตรกรรม (painting) ประติมากรรม (sculpture) สถาปัตยกรรม (architecture) วรรณกรรม (literature) ศิลปะการแสดง (performing art) และดนตรี (music) โดยในบางที่ก็จะเรียกวิจิตรศิลป์นี้เป็นศิลปะบริสุทธิ์ เนื่องจากว่าเป็นการมุ่งเน้นเรื่องความงามโดยตรง

ส่วนประยุกต์ศิลป์ (applied arts) นั้นเป็นศิลปะที่มุ่งไปทั้งในเรื่องของความงามและอรรถประโยชน์หรือการใช้สอย (utility) โดยประยุกต์ศิลป์นั้นประกอบด้วยหัตถศิลป์ (manual art) อุตสาหกรรมศิลป์ (industrial art) การออกแบบสื่อสาร (communication design) และการออกแบบมณฑลศิลป์ (decorative design)

6.3 ศิลปะกับมนุษย์และความเป็นมนุษย์

หากเราจะมองย้อนไปในอดีต ไม่ว่าจะยุคสมัยใด เราก็จะเห็นว่ามนุษย์สนใจและให้ความสำคัญกับเรื่องของความงามและศิลปะตลอดมา โดยเหตุผลหนึ่งที่จะอธิบายความจริงดังกล่าวได้ก็คือ ศิลปะนั้นเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน ความพึงพอใจ เป็น

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

การพักผ่อน ผ่อนคลาย ระบายความเครียดจากชีวิต และงาน เพื่อให้มีกำลังและความพร้อมที่จะกลับไปเผชิญกับชีวิตและปฏิบัติหน้าที่การทำงานได้ต่อไป

เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า นอกจากศิลปะจะเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและมีคุณค่าสำหรับมนุษย์ทั้งในด้านของการใช้ประโยชน์ การก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน ความพึงพอใจ ความปิติ (pleasure) แล้ว ศิลปะยังมีส่วนช่วยในการทำให้คนมีจิตใจที่ละเอียดอ่อน ความคิดประณีตสุขุม เป็นผู้ที่ไวต่อความรู้สึกในทุกระดับ รวมทั้งเรื่องของจริยธรรม ศิลธรรม ตามที่ศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี ได้กล่าวไว้ว่า

“ประชาชนที่ได้รับการเลี้ยงดูให้เติบโตมาในสิ่งแวดล้อมอันมีระเบียบในบ้านเมืองที่วางผังไว้เป็นอันดี มีถนนสะอาดสะอาด สองฝั่งถนนขนานไปด้วยอาคารที่สวยงาม มีอุทยานประดับตกแต่งด้วยรูปปั้นหล่อสลัก มีน้ำพุและพิพิธภัณฑสถาน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ย่อมจะผูกพันให้เขาเต็มใจเอาความงามเข้าไปตั้งแต่เยาว์วัย ความงามจะค่อย ๆ สร้างประสาทรู้สึกทางสุนทรียภาพของเขาอย่างช้า ๆ แต่ติดต่อกันไม่ขาดสาย เด็กที่ทำให้คุ้นเคยต่อการพบเห็นสิ่งประณีตสวยงามนั้น ต่อไปก็จะกลายเป็นของจำเป็นต่อชีวิตเด็ก ผลลัพธ์อันน่าพิศวงซึ่งความงามมีอยู่เหนือธรรมชาติของเราก็คือ ทำให้ความคิดของเราประณีตสุขุมขึ้น ด้วยอาศัยศิลปะ เราจะค่อยกลายเป็นคนดีขึ้น และประพฤติปฏิบัติไปตามกฎแห่งศีลธรรม⁵

โดยตามทรรศนะของกลุ่มมนุษยนิยม (Humanism) นั้นเชื่อกันว่าความปิติ ความอิมเมมที่เกิดจากความงามของศิลปะสิ่งแวดล้อม และการดำรงชีวิตนั้นมีผลในการจรรโลงจิตใจ ส่งเสริมให้คนในสังคมเป็นคนที่ดีละเอียด ดีงามและมีจริยธรรมตามไปด้วย

นอกจากนั้นแล้ว วิรุณ ตั้งเจริญ⁶ ยังชี้ให้เห็นว่าศิลปะนั้นยังมีผลต่อมนุษย์ในการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตโดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตในแง่

⁵ ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์ (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2508), หน้า 23. อ้างใน วิรุณ ตั้งเจริญ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12-13.

ปัจเจก ซึ่งแท้จริงแล้วก็คือการช่วยสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของปัจเจกในสังคมส่วนรวม โดยตรงนั่นเอง ในส่วนนี้เสฐียรโกเศศได้กล่าวไว้ว่า

“ศิลปะเป็นสิ่งสูงส่ง อาจกล่อมเกลาจิตใจคนให้พ้นจิตเบื่องต่ำ คนดูร้าย ใจกระด้างก็กลับเป็นตรงกันข้าม ที่ขลาดก็กลับกล้าหาญ ที่เกียจคร้านก็กลับ ขยัน เพราะด้วยอำนาจแห่งศิลปะเป็นเครื่องชักจูง โน้มน้อมใจ ศิลปะเป็น เครื่องมือที่ดีที่สุดสำหรับอบรมจิต ให้การศึกษาแก่พลเมือง ให้มีคุณงามความดี ประจำใจอยู่เป็นนิจ”⁷

และศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี ก็ได้กล่าวไว้ว่า

“ศาสนาสอนมนุษย์ผ่านหลักกรรม แต่ศิลปะสอนมนุษย์โดยอาศัย การเรียนรู้จากประสบการณ์กล่อมกลืนและความงาม”⁸

ศิลปะจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชีวิตที่ดั่งงาม ในการที่จะช่วยกล่อมเกล าพัฒนาทางด้านอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดและจิตใจให้ละเอียดประณีต เพื่อให้การเติบโต ของมนุษย์นั้นเป็นการเติบโตทั้งทางวัตถุและจิตใจอย่างสมดุลย์ อันจะเป็นการช่วย ยกระดับคุณภาพชีวิต ทำให้ชีวิตมนุษย์สมบูรณ์ มีคุณค่าและมีความหมายยิ่งขึ้น ดังจะเห็น ได้ว่า ในประเทศที่พัฒนาแล้วนั้นจะมีการให้ความสำคัญและให้คุณค่ากับศิลปะ โดยจัดให้ มีการพัฒนาทางจิตใจโดยอาศัยศิลปะควบคู่ไปกับการพัฒนาทางวัตถุ เพื่อให้คุณภาพชีวิต ของคนในสังคมนั้นสมบูรณ์

ในเรื่องศิลปะนี้ พระไพศาล วิสาโล⁹ ได้แสดงทรรศนะไว้ว่า เรามักจะมองกันว่า ศิลปะเป็นเรื่องของความงาม แต่ศิลปะนั้นก็สามารบเป็นสื่อแห่งความจริง¹⁰ ได้ “โดย

⁷เสฐียรโกเศศ, การศึกษาศิลปะและประเพณี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2517), หน้า 27 อ้างไว้ใน วิรุณ ตั้งเจริญ, เรื่องเดียวกัน.

⁸วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, ศิลปะกับชีวิต, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดันอ้อ จำกัด, 2537), หน้า 146.

⁹จากคอลัมน์ มองย้อนศร พระไพศาล วิสาโล, “ศิลปะ สุนทรียภาพกับความเป็นมนุษย์” ใน โพสต์ทูเดย์ ฉบับวันที่ 12 เมษายน 2552, หน้า 36.

¹⁰พระไพศาล วิสาโล อธิบายว่าความจริงมี 2 ระดับคือ ความจริงแบบสมมติ (สมมติสัจจะ) เช่น นาย ก. เป็นรัฐมนตรี นาย ข. เป็นชาวนา และความจริงแบบปรมาตถ์ (ปรมาตถสัจจะ) เช่น นาย ก. นาย ข.

หน้าที่อย่างหนึ่งของศิลปะก็คือการเปิดใจให้คนเห็นความจริงขั้นปรมาตม ไม่หลงติดอยู่กับสมมติ... งานศิลปะหลายชิ้นมีชื่อเสียงเป็นที่ยกย่องเพราะได้เปิดเผยสภาวะทางจิตของคนร่วมสมัย เช่น ความทุกข์ ความเหงา ความโดดเดี่ยว ได้อย่างมีพลังชนิดที่สัมผัสได้ด้วยใจ ทำให้เกิดอารมณ์สะท้อนไหวหรือรู้สึกเหงาและหนาวเหน็บไปถึงหัวใจ ...แต่มีงานศิลปะอีกหลายชิ้นที่ถ่ายทอดความจริงที่เป็นสากล เป็นอภิปรัชญา เช่น ความไม่เที่ยง ความพลัดพรากที่มนุษย์ทุกคนต้องประสบ หรือพลังแห่งความกรุณาปรานีที่โอบอุ้มมนุษยชาติเอาไว้ บ้างก็เปิดใจให้เราเห็นอนุภาพแห่งธรรมะหรือสิ่งสูงสุดที่ทำให้เรามีความหวังแม้ในยามมืดมิดที่สุดของชีวิต¹¹

นอกจากนั้นท่านยังชี้ว่า “งานศิลปะชั้นครูเมื่อเปิดเผยความจริงให้เราสัมผัส ไม่ว่าจะความจริงเฉพาะหรือความจริงสากลมักก่อให้เกิดแรงบันดาลใจในอันที่จะทำสิ่งดีงาม งานบางชิ้นถ่ายทอดโศกนาฏกรรมของเพื่อนมนุษย์ได้อย่างสะท้อนใจจนเราไม่อาจอยู่นิ่งเฉยได้ เพราะรู้สึกถึงแรงผลักดันจากมนธรรมภายในให้อยากทำบางอย่างเพื่อช่วยเหลือเขา¹² ในแง่นี้ อาจกล่าวได้ว่านอกจากการเป็นสื่อให้เข้าถึงความงามและความจริงแล้ว ศิลปะยังสามารถเป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดความดีขึ้นได้ และหน้าที่สูงสุดของศิลปะก็คือ ประสานความงาม ความดี และความจริงให้เป็นหนึ่งเดียวกัน

นอกจากการเป็นสะพานช่วยให้เข้าถึงความงาม ความจริง และความดีแล้ว ศิลปะยังเป็นสิ่งสำคัญสำหรับความเป็นมนุษย์ กล่าวคือ ศิลปะเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้เรามีสัมพันธภาพ¹³กับสรรพสิ่งอย่างรอบด้าน เพราะชีวิตของเรานั้นมีหลายมิติ เราแต่ละคนมีสัมพันธภาพที่หลากหลาย โดยในฐานะปัจเจกบุคคล เราต้องสัมพันธ์กับสิ่งรอบตัว อาทิ ผู้คน สังคม และธรรมชาติ และในขณะเดียวกันเราก็ต้องไม่ละเลยชีวิตด้านในจนแปลกแยกกับตัวเอง โดยการจะทำเช่นนั้นได้เราก็ต้องสัมพันธ์กับสิ่งสูงสุดด้วย ไม่ว่าจะเป็นปรมาตม สัจจะ นิพพาน หรือพระเจ้าก็ตาม โดยศิลปะนี่เองจะเป็นสิ่งที่ช่วย “ทำให้เรามีสัมพันธภาพ

ไม่ได้ต่างกันเพราะต้องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่นเดียวกัน นอกจากนั้นแล้วความจริงยังสามารถแบ่งออกเป็นความจริงแบบเฉพาะ และความจริงที่เป็นสากล.

จาก เฟิ่งอ๋าง.

¹¹ เรื่องเดียวกัน.

¹² เรื่องเดียวกัน.

¹³ พระไพศาล วิสาโล พูดถึงสัมพันธภาพแนวนอน คือตัวเรากับผู้คน สังคม ธรรมชาติ กับสัมพันธภาพแนวตั้ง โดยเบื้องล่างคือสัมพันธภาพกับชีวิตด้านใน เบื้องบนคือสัมพันธภาพกับสิ่งสูงสุด.

กับสรรพสิ่งรอบด้าน ทำให้เราเห็นคุณค่าของธรรมชาติ เห็นมนุษย์ทุกคนเป็นพี่น้องกัน
หยั่งลึกถึงจิตวิญญาณของตน และเข้าถึงสิ่งสูงสุด¹⁴ ได้”¹⁵ ชีวิตที่ดั่งงามกับศิลปะจึงไม่อาจ
แยกจากกันได้ ศิลปะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ความเป็นมนุษย์ของเราสมบูรณ์และงดงาม¹⁶

¹⁴ในแง่นี้ ศิลปะจึงไม่ใช่สิ่งที่ตรงข้ามกับศาสนา แต่เป็นสิ่งที่สามารถสื่อนำคนให้เข้าถึงมิติที่ลึกซึ้งและ
สูงสุดในทางศาสนธรรมได้.

¹⁵เรื่องเดียวกัน.

¹⁶เรื่องเดียวกัน.

สรุปเนื้อหาและประเด็นสำคัญในบทที่ 6

- ศิลปะ เป็นเรื่องของความงามที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ เพื่อให้ทำให้เกิดความพึงพอใจ ความรื่นรมย์ ความซาบซึ้ง ความประทับใจ หรือความสะเทือนอารมณ์ขึ้นในผู้ชม
- สิ่งที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ คือ ความคิดสร้างสรรค์ รูปลักษณ์สุนทรียภาพ และความเพลิดเพลิน ความพึงพอใจ
- ศิลปะ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ
 - วิจิตรศิลป์ เป็นศิลปะที่มุ่งแสดงออกซึ่งความงาม อารมณ์ ความรู้สึก ความศรัทธา ความเชื่อ
 - ประยุกต์ศิลป์ เป็นศิลปะที่มุ่งทั้งในเรื่องของความงามและอรรถประโยชน์
- มนุษย์ให้ความสำคัญกับความงามและศิลปะตลอดมา เนื่องจากศิลปะก่อให้เกิดความเพลิดเพลิน ความพึงพอใจ ความปิติ และช่วยให้ผ่อนคลาย
- นานาทรรศนะเกี่ยวกับคุณค่าของศิลปะ
 - ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เห็นว่าศิลปะช่วยทำให้คนมีจิตใจที่ละเอียดอ่อน ความรู้สึกนึกคิด ประณีตสุขุม ไวต่อความรู้สึกในทุกด้าน รวมทั้งเรื่องของศีลธรรม โดยศิลปะนั้นสอนมนุษย์ โดยอาศัยการเรียนรู้จากความประสาธน์กลมกลืนและความงาม
 - วิรุณ ตั้งเจริญ เห็นว่าศิลปะมีผลในการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของมนุษย์โดยตรง โดยเฉพาะคุณภาพชีวิตในแง่ของปัจเจก
 - เสฐียรโกเศศ เห็นว่าศิลปะเป็นสิ่งสูงส่ง สามารถกล่อมเกลาจิตใจคนให้ดีขึ้น และเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดสำหรับอบรมจิตใจให้มีคุณงามความดีประจำใจ

● พระไพศาล วิสาโล เห็นว่า

- นอกจากศิลปะจะเป็นสื่อให้เข้าถึงความงามแล้ว ศิลปะยังเป็นสื่อให้เข้าถึงความจริง และสามารถเป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดความดีขึ้น
- หน้าที่สูงสุดของศิลปะคือ การประสานความงาม ความดี และความจริงให้เป็นหนึ่งเดียวกัน
- ศิลปะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับความเป็นมนุษย์ในแง่ที่จะช่วยให้เรามีสัมพันธภาพกับสรรพสิ่งรอบด้าน ทำให้เราเห็นคุณค่าของธรรมชาติ เห็นมนุษย์ทุกคนเป็นพี่น้องกัน สามารถเข้าถึงจิตวิญญาณของตน และเข้าถึงสิ่งสูงสุด
- ศิลปะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ความเป็นมนุษย์ของเราสมบูรณ์และงดงาม

คำถามบทที่ 6

1. ตามคำอธิบายของพจนานุกรมศัพท์ศิลปะ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ศิลปะคืออะไร และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับศิลปะมีอะไรบ้าง จงอธิบาย
2. ศิลปะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของชีวิตที่ดำรงอย่างไร จงอธิบาย
3. ในทัศนะของท่าน ศิลปะมีบทบาทในการยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์หรือไม่ เพราะเหตุใด จงอธิบาย
4. จงอธิบายศัพท์ต่อไปนี้
 - 4.1 วิจิตรศิลป์
 - 4.2 ประยุกต์ศิลป์
5. ศิลปะเป็นสิ่งสำคัญสำหรับมนุษย์อย่างไร และศิลปะทำให้เราเข้าถึงความเป็นมนุษย์อย่างไร จงอธิบาย
6. ท่านเข้าใจคำกล่าวของศาสตราจารย์ ศิลป์ พีระศรี ที่ว่า “ศาสนาสอนมนุษย์ผ่านหลักธรรม แต่ศิลปะสอนมนุษย์โดยอาศัยการเรียนรู้จากประสบการณ์และความงาม” อย่างไร จงอธิบาย
7. จงอธิบายทัศนะของพระไพศาล วิสาโล ที่ว่า ศิลปะนั้นไม่ได้เป็นเรื่องของความงามเท่านั้น แต่ศิลปะยังเป็นสิ่งที่ช่วยทำให้เราเข้าถึงความจริงและความดีได้ มาให้เข้าใจโดยสังเขป
8. จงอธิบายให้เข้าใจว่า ตามทัศนะของพระไพศาล วิสาโล เพราะเหตุใด ชีวิตที่ดำรงกับศิลปะจึงไม่อาจแยกจากกันได้ และศิลปะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ความเป็นมนุษย์ของเราสมบูรณ์ และงดงามได้อย่างไร